УДК 37.035.6

ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Віолетта Лаппо

Коломийський інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація:
Стаття присвячена проблемі виховання духовних цінностей в умовах вищої школи. Визначено основні підходи до інтерпретації провідних понять духовної царини людського буття. Проаналізовано теоретичне підґрунтя духовного розвитку особистості в період здобуття майбутньої професії. Доведено потребу в активізації елементів національної культури як засобів виховання духовних цінностей. Розкрито педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності процесу виховання в освітньому осередку вишу.

Аннотация:
Лаппо Виолетта. Воспитание духовных ценностей студенческой молодежи средствами национальной культуры.
Статья посвящена проблеме воспитания духовных ценностей в условиях высшей школы. Определены основные подходы к интерпретации ведущих понятий духовной сферы человеческого бытия. Проанализированы теоретические основы духовного развития личности в период получения будущей профессии. Доказана потребность в активизации элементов национальной культуры в качестве средств воспитания духовных ценностей. Раскрыты педагогические условия повышения эффективности процесса воспитания в образовательной среде вузов.

Resume:
Lappo Violetta. Students' spiritual values education by means of national culture.
The article deals with the spiritual values education in terms of high school. The main approaches to the interpretation of the leading concepts of spiritual realms of human existence have been determined. Theoretical basis for spiritual development of the personality in the period of getting future profession has been analyzed. The necessity of national culture elements activation as a means of spiritual values education has been shown. The author emphasizes and demonstrates the pedagogical content of Ukrainian national culture elements that should be used for the education of modern Ukrainian students. At the same time there was emphasized that their effective use in the educational process of the university is possible if a number of educational conditions is complied with. The idea that spiritual self-improvement of high school teachers significantly impacts on educational process effectiveness increasing in the educational center of higher educational institution has been substantiated.

Ключові слова:
духовність; духовні цінності; студентська молодь; вища школа; процес виховання; національна культура.

Ключевые слова:
духовность; духовные ценности; студенческая молодежь; высшая школа; процесс воспитания; национальная культура.

Key words:
spirituality, spiritual values, students, high school, educational process, national culture.

Постановка проблеми. Реформування системи української освіти у XXI столітті передбачає орієнтацію на громадянське суспільство, у якому пріоритети духовної культури визначають навчально-виховну діяльність вишу. Саме тому перед педагогічною наукою та практикою постає нагальна потреба у створенні освітніх технологій, здатних забезпечити ефективність опанування студентською молоддю духовних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці І. Бех, В. Долженко, А. Кавалеров, О. Огірко докладно розкривають питання виховання духовних цінностей студентської молоді. Окремі аспекти духовної культури, які характеризують особистість студента, висвітлили дослідники Г. Авдіянц, О. Вишневська, О. Олексюк, О. Сталевська. Проблема духовності та духовного розвитку молоді досліджується С. Кримським, О. Омельченко, Г. Шевченко.

У наукових працях Г. Авдіянц, В. Долженко обґрунтовується ідея про те, що в системі особистих надбань, які найбільшою мірою зумовлюють зміст і характер діяльності молодої людини та її поведінку, духовні цінності посідають особливе місце. Інтерес до духовних цінностей зумовлений також завданнями формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, подоланням явищ бездуховності, що зумовлені переходом до ринкових відносин, процесами розподілу матеріальних цінностей у державі тощо [1, с. 5; 2, с. 3].

За визначенням Г. Шевченко, «духовні цінності – це втілення у світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, осмислення гуманістичної мети людської життєдіяльності, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює її провідний вибір у процесі життєдіяльності. Вони є важливим складником у структурі людської свідомості і самосвідомості та зумовлюють визначальні риси людини, її характеристики як особистості» [8, с. 31].

Наше дослідження ґрунтується на твердженні І. Беха про те, що шлях сходження до духовності позначається індивідуальністю в тому, що стосується часу, ритму, способів опанування духовних цінностей [2, с. 29].

Науковий доробок О. Омельченко засвідчує, що означений процес набуває особливої актуальності в умовах класичного університету. Саме класична університетська освіта є інституцією, яка повинна відповідати духовним

запитам студентів, забезпечувати їх професійне становлення та задовольняти соціальне замовлення не тільки в підготовці висококваліфікованих фахівців, а й виступати провідним центром формування інтелектуальної, творчої, наукової еліти з усталеним моральним імперативом, духовними ціннісними орієнтаціями, гуманістичним світоглядом та національною самосвідомістю [7].

Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень у цьому напрямі та вагомий внесок згаданих вище вчених у розв'язання окресленої проблеми, аналіз науково-педагогічної літератури, практика виховної роботи у виші та передовий досвід педагогічної діяльності засвідчує, що проблема виховання у студентів духовних цінностей, зокрема засобами національної культури, недостатньо розроблена в теорії і практиці сучасної теорії і методики виховання. Важливість розв'язання порушеної проблеми дослідження посилюється наявністю суперечностей між:

– зацікавленістю суспільства в духовній, високоморальній особистості та недостатньою розробкою теоретичних засад виховання духовних цінностей;

– посиленням в умовах сьогодення значення культурно-духовних цінностей особистості та незадовільним станом їх вихованості у студентської молоді;

– вагомим виховним потенціалом національної культури та наданням переваги у виховному процесі вищої школи традиційним змісту, формам і методам.

Формулювання цілей статті. Потреба в удосконаленні процесу виховання духовних цінностей особистості в умовах освітнього простору вищої школи визначили мету статті – обґрунтувати засади виховання духовних цінностей студентської молоді засобами національної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Означена потреба зумовлена тим, що поняття духовності традиційно використовувалося релігійними філософами для пояснення душевного стану людини та її залежності від природи. У християнській антропології «духовність» є вираженням вищого морального спрямування людського буття до Бога.

С. Кримський уважає, що «духовність – це завжди заклик зверху» здійснювати те, що не здійснюється само по собі, наявним чином, заклик, що потребує, однак, індивідуального розшифрування». Науковець зазначає «духовність – це ціннісне домобудівництво особистості, що дає змогу обертати засвоєння зовнішнього світу на шлях до самого себе. А цей шлях є найдовшою дорогою, яку проходить особа в житті» [5, с. 31].

Інша думка на основі філософських розвідок у дослідженнях О. Омельченко. «Релігійність містить у собі інтерес до божественної і вищої цінностей життя, а духовність – це здатність безпосередньо переживати стан божественного». Науковець інтерпретує духовність як «людське в людині». Духовність трактується ним як специфічна якість особистості, що характеризує мотивацію поведінки особистості, а також потребу в пізнанні світу, самопізнанні, пошуку сенсу життя й свого призначення [8, с. 39–41].

Філософи здебільшого тлумачать поняття «духовність» як категорію людського буття, що відображає його здатність до творення культури та самотворення. Це означає, що людина може не тільки пізнавати та відображати навколишній світ, а й творити його. А творчі можливості людини, як духовної істоти, свідчать про те, що окрім мислення, вона має ще й вольове ставлення до реальності. Отже, духовність постає як інтегральна категорія, яка визначає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини.

Поняття «цінність» широко використовується в сучасних суспільних науках (філософії, психології, соціології), де воно трактується, як суб'єктивне відображення у свідомості індивіда деяких специфічних властивостей предметів і явищ навколишнього середовища. Ставлення того або іншого об'єкта навколишньої дійсності до цінності виявляються в його здатності задовольняти потреби, інтереси й мету життя людини [6, с. 28].

Водночас кожна людина не просто вибирає цінності. Вона надає їм різної значущості, тобто вибудовує в певній ієрархічній системі. Деякі святині супроводжують історію людського роду від самих витоків, бо без них людство не було б тим, чим воно є. Такі цінності зберігають у собі статус загальнолюдського: святість життя, гідність свободи, велич любові, променистість істини, немеркнуче світло краси, невичерпна сила добра.

З огляду на це, особливої актуальності набуває прилучення до культурної спадщини свого народу, що передбачає формування в особистості певної системи духовних цінностей. Згодом вони стають її життєвими орієнтирами й з набуттям життєвого, соціального досвіду людина і сама починає залучатись до створення та розвитку духовних цінностей у процесі різноманітної суспільно корисної діяльності. Адже існує пряма залежність між ціннісним рівнем свідомості й обізнаністю із культурними надбаннями минулого. Для того, щоб цінувати, потрібно всебічно й глибоко знати об'єкт оцінки. Лише за цієї умови можливо сформувати дбайливе оціночне ставлення до своєї

національної культури, активну позицію у її освоєнні й примноженні [3, с.13].

Отже, перед сучасною педагогічною наукою постає нагальне завдання щодо створення й функціонування цілісної системи виховання духовних цінностей в умовах класичного університету при активному залученні кращих надбань національної культури.

Духовність стає домінантною характеристикою особистості студента, яка визначає змістове навантаження всіх видів майбутньої професійної діяльності з позицій морально-етичних і загальнолюдських цінностей. Духовний розвиток майбутнього фахівця є детермінантою його професійної підготовки у вищому навчальному закладі, визначається як цілеспрямований, особистісно-орієнтований і спеціально організований навчально-виховний процес удосконалення інтелектуальної сфери, упорядкування й ієрархізації духовно-моральних цінностей, почуттів та емоцій. Одними з провідних засобів розвитку духовної сфери особистості студента мають стати елементи національної культури, наділені потужним педагогічним потенціалом.

Відродження духовності українського народу, його історії, традицій, культури, мови набуває особливої актуальності в сучасних умовах, позаяк сприятиме формуванню національно свідомої особистості, здатної оберігати й примножувати духовні надбання українського народу. Перед вищою школою постає завдання – створити комплексну, науково обґрунтовану систему розвитку духовних цінностей студентської молоді (з чітко розробленим, сучасним науково-методичним забезпеченням її реалізації), орієнтовану на духовно вільну, творчу, гармонійно розвинену особистість, природною потребою якої стане збереження й примноження культурних надбань рідного народу.

Науково-методичне забезпечення реалізації системи повинно наповнитися духовним, моральним і соціальним потенціалом, тісно пов'язаним із традиціями етнічної, філософської, художньої культури та з психологічно вивіреним впливом на духовний світ сучасного студента.

З-поміж пріоритетів розвитку сучасної української вищої освіти чільне місце відводиться прилученню студентської молоді до системи цінностей, культури і традицій українського народу, вихованню шанобливого ставлення до його надбань та рідної мови; ознайомленню з культурою народів світу; формуванню культури міжетнічних та міжособистісних взаємин.

Таблиця 1

Відмінності між новим і традиційним підходами до прилучення студентів до національної культури

Традиційний підхід	Сучасний підхід
Кожна людина є дитиною свого народу	Кожний представник національної спільноти є активним носієм і співтворцем її культурного потенціалу
Провідне завдання – відродження культурної спадщини	Провідне завдання сьогодення – примноження матеріальних і духовних цінностей
Ознайомлення з культурними цінностями рідного народу	Формування духовних цінностей особистості через опанування кращих надбаннь культурної спадщини рідного народу
Акцент на матеріальних елементах національної культури	Оптимальне поєднання матеріальних і духовних надбань національної культури
Ознайомлення з уніфікованими елементами національної культури	Ознайомлення з регіональними особливостями національної культури
Безальтернативне домінування офіційної педагогічної науки	Прогресивні пошуки педагогічної науки з опорою на виховний досвід народу
Вивчення етичних особливостей виховання з опорою на фольклор і народні традиції	Актуалізація виховних традицій народу з урахуванням різноманіття матеріальних і духовних елементів національної культури
Евристична фіксація етнопедагогічної спадщини народу	Реалізація кращих здобутків етнопедагогіки у роботі сучасних освітніх закладів

Водночас формування духовного світу особистості на національному грунті передбачає зміни в ціннісній парадигмі означеного процесу. У таблиці 1 наведена спроба узагальнення відмінностей між новим і традиційним

підходами до прилучення студентів до національної культури.

Аналіз наукового доробку класиків педагогіки, дисертаційних досліджень сучасних науковців, мистецтвознавчої, етнографічної та педагогічної літератури дали змогу визначити елементи національної культури, що здатні сприяти вихованню духовних цінностей особистості. До них належать:

– фольклорні твори;

– твори художньої літератури;

– твори образотворчого мистецтва;

– твори декоративно-ужиткового мистецтва;

– звичаєва обрядовість родинного й календарного циклів.

Свій вибір мотивуємо тим, що завдяки жанровому різноманіттю, символізму, художній образності, емоційній насиченості, у них виразно відображено й збережено духовну квінтесенцію культури рідного краю.

Педагогічний потенціал обраних елементів національної культури вбачаємо в їх комплексному залученні до процесу виховання (за умови ретельного добору й змістовного навантаження), що дасть змогу сприяти духовному розвитку особистості студента.

Етнографічні й мистецтвознавчі джерела засвідчують значну кількість фольклорних, літературних і мистецьких творів, звичаїв і обрядів, у яких відображено духовні цінності українського народу. Активізація їх використання в освітньому процесі вищої школи орієнтуватиме студентську молодь на самопізнання й самовдосконалення.

Досягнення означеної мети відбудеться за дотримання низки педагогічних

умов:

1) реалізація аксіологічного підходу у відборі навчального матеріалу з урахуванням особливостей виховного впливу дисциплін гуманітарного циклу;

2) створення сприятливого психо-емоційного клімату на заняттях із дисциплін гуманітарного циклу (гармонізуючий вплив особистості викладача як носія духовних цінностей);

3) коригування ціннісних орієнтирів студентів шляхом формування умінь розпізнавати метафоричні духовні смисли (використання семантично складних і багатопланових текстів притч, побудованих за принципами багатоярусної семантики, коли одні й ті ж ознаки на різних структурно-смислових рівнях мають різний зміст).

Під час відбору навчального матеріалу необхідно пам'ятати, що зміст фахових дисциплін необхідно доповнювати інформацією культурологічного характеру, яка повинна відображати духовні надбання українського народу, які здатні ушляхетнювати сприйняття й мислення студентів. За приклад виховного впливу можуть слугувати висловлювання всесвітньо відомих українців, які вважаються носіями духовних цінностей. При цьому виокремлюються такі особливості їх впливу на свідомість, як: рух від буквального до духовного; використання символів; особистісне звернення; націленість на розширення свідомості шляхом демонстрування недостатності егоїзму у досягненні щастя; рух від цінності інтелекту до цінності серця. Саме ці особливості враховувалися при відборі навчального матеріалу.

Створення сприятливого психологічного клімату полягає у використанні елементів емоційної саморегуляції на академічних заняттях, зокрема гармонізуючого впливу особистості викладача як носія духовних цінностей, проведення різноманітних виховних заходів із метою розвитку духовних цінностей, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, які допомагають розвивати у студентів уміння збирати й осмислювати інформацію духовного змісту.

На особливу увагу заслуговує питання духовності особистості викладача, що виявляється через взаємоповагу, емпатію, перцептивні взаємини, педагогічний оптимізм, безумовну віру в моральний, фізичний, інтелектуальний потенціал студента, уміння бачити результати своєї педагогічної праці в думках, вчинках, емоціях, життєвих смислах і досягненнях студентів, здатність до подиву, радості, відкритості почуттів.

Висновки. Отже, основними проблемами виховання духовних цінностей студентської молоді визначено такі, як: переоцінка наявної ієрархії цінностей особистості; нестача досвіду вишу щодо визначення рівня сформованості ціннісних орієнтацій у студентів для їх подальшого розвитку на черговому, вищому рівні; брак педагогічної системи розвитку духовних цінностей студентської молоді.

Подальшого вивчення потребують критерії, показники та рівні вихованості духовних цінностей у студентської молоді, визначення педагогічного потенціалу елементів національної культури як засобів виховання, розробка педагогічних умов і методичного забезпечення виховання духовних цінностей засобами національної культури в осередку сучасної вищої школи.

Список використаних джерел

1. Авдіянц Г. Г. Духовна культура як основа гуманізації вищої педагогічної освіти / Г. Г. Авдіянц // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти: матеріали Четвертих ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – С. 5–7.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
3. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей студентської молоді в полікультурному просторі: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / В. О. Долженко // Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2006. – 192 с.
4. Духовні цінності українського народу / [Возняк С. М., Кононенко В. І., Кононенко І. В. та ін.]; за ред. В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 156 с.
5. Кримський С. Б. Заклики духовності XX століття: [З циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А.Оленської-Петришин, 2002 р.] / С. Б. Кримський. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – С. 31–33.
6. Мартинюк І. О. Особливості духовного розвитку особистості за умов суспільної кризи / І. О. Мартинюк // Життєвотворчість особистості: концепція, досвід, проблеми: науково-методичний збірник / за ред. І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – Запоріжжя: ХНРБЦ, 2006. – С. 293–302.
7. Омельченко О. П. Духовний розвиток учнівської молоді в регіонально-культурно-освітньому просторі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика дошкільної освіти» / О. П. Омельченко // Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2005. – 20 с.
8. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: монографія / [Г. П. Шевченко, О. С. Бєлих, Є. А. Зеленов, Т. Л. Антоненко та ін.]. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. – 256 с.

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Лаппо Віолетта Валеріївна
Коломийський інститут
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
вул. Лисенка 8, м. Коломия
Івано-Франківська область, Україна, 78200

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.916
Надійшла до редакції: 19.10.2014 р.
Прийнята до друку: 08.12.2014 р.

References

1. Avdiiants, H. H. (2006). Spiritual culture as the humanization basis of higher pedagogical education. *Problems of learning and upbringing humanization in higher educational establishment: Proceedings of the 4th Irpin International Scientific and Pedagogical Readings.* Irpin: National Academy of STS Ukraine. [in Ukranian].
2. Bekh, I. D. (2003). *Education of personality: in 2 Books* Kyiv: Lybid, 2003. Book 1: Person-oriented approach: theoretical and technological foundations.. [in Ukranian].
3. Dolzhenko, V. O. (2006). *Raising of student youth's spiritual values in polycultural space: Thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.07.* Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. Luhansk. [in Ukranian].
4. *Spiritual values of Ukrainian people* (1999). Ed. V. I. Kononenko. Ivano-Frankivsk: Plai. [in Ukranian].
5. Krymskyi, S. B. (2003). *The callings for spirituality in the 20th century*. Kyiv: Publishing House "KM Akademia". [in Ukranian].
6. Martyniuk, I. O. (2006) *Particulars of the personality's spiritual development under the conditions of social crisis.* Ed. I. H. Yermakov, H.M. Nesen. Zaporizhia: KhNRBC. [in Ukranian].
7. Omelchenko, O. P. (2005). *Spiritual development of schoolchildren in regional, cultural and educational space: Abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: 13.00.07.* Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. Luhansk. [in Ukranian].
8. *Formation of the spiritual culture by means of Arts: Monograph. (2006).* H.P. Shevchenko, O.S. Belykh, Ye.A. Zelenov et al. Luhansk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University Press. [in Ukranian].